

A diák- és ifjúsági nyelv kialakulása és sajátosságai

Kormos Edit
II. magyar- francia

I. ELŐSZÓ

A dolgozat témájának kifejtése előtt tisztáznom kell a fogalmat, amiről az elkövetkezendőkben írni fogok, mert -mint később megfigyelhetjük- nem olyan egyértelmű a jelentése, mint azt az első olvasásra gondolnánk. Már a címben szereplő "diáknyelv" elnevezést is többen elvetnék, s "kamasznyelv", "argó" vagy "szleng" szavakkal helyettesítenék. (A két utóbbival a helytelen közfelfogás szokta összetéveszteni.)

A nyelv, amiről szó lesz, az ifjúság, szorosabban véve a "diákság sajátos csoportnyelve, beszédmódja, különös szóhasználata", mely "elsősorban az iskola és a diákélet fogalomkörét" meríti ki. (Világirodalmi Lexikon 2. köt. 693. Bp. 1972.)

A diáknyelv Magyarországon a XX. század közepén fokozatosan elvesztette önálló csoportnyelv jellegét, s az ifjúsági nyelvvel összeolvadva egységes rétegnyelvet alkot. Ez alól csak néhány jellegzetesen iskolai szókincsbe tartozó szó és kifejezés a kivétel. Grétsy László így ír erről *Az ifjúsági nyelv* c. tanulmányában: "A felszabadulás után azonban, főleg a diák 60-as évek eleje óta mindinkább elmosódtak azok a különbségek, amellyek régebben a diáknyelv és a nem diák fiatalság nyelve között megfigyelhetők voltak. Az iskola és az élet kapcsolatának szorosabbá válásával a tanulóifjúság egyre inkább részt vesz a társadalom életében, bekapcsolódik -ha csak időszakonként is- a termelőmunkába, bizonyos iskolatípusokban pedig már részben termelőmunkát is végez, és a gyakorlati életre készül fel. Megismerkedik a már dolgozó fiatalság életével, nyelvével, a magáéba illeszti azt, közben pedig a maga nyelvét, sajátos szavait, kifejezéseit továbbadja az ifjúság más rétegeinek. Ennek következménye az, hogy ma már a diáknyelv tanulmányozása lényegében egyet jelent az ifjúság nyelvének vizsgálatával." (Szépen magyarul, szépen emberül szerk.: Bachát László, Bp., 1987. 63. o.)

Az előbbieken már említettem, hogy a diáknyelvet előszeretettel tévesztik össze -helytelenül- az argóval vagy a szlenggel, s majdnemhogy azonosítják annak "szakmaibb" változatával a bűnözők titkos nyelvével, a tolvajnyelvvvel. "Ezért bukkan föl nemegyszer még ma is az ifjúsági nyelvnek rosszalló, sőt becsmérlő "jassznyelv", "fattyúnyelv", "vagánynyelv", "csibésznyelv" és más efféle megnevezése."(Grétsy László: Az ifjúsági nyelv in. Szépen magyarul, szépen emberül szerk.: Bachát László, Bp., 1987. 65. o.)

Ez a közfelfogás hibás és elvetendő, mert bár merít ezekből a nyelvi rétegekből is a diáknyelv, de jelentős különbségeket fedezhetünk fel a két nyelv célja, rendeltetése között. Míg a tolvajnyelv (argó) a legalsó társadalmi rétegek eredetileg titkos nyelve, melynek célja a be nem avatottak távoltartása, addig az ifjúsági nyelvben nem a titkosság, hanem az egy csoporthoz való tartozás és a felnőtt világtól való elkülönülés, egyéni kifejezésmód hangsúlyozása a mozgató rugó.

Dolgozatomban az ifjúsági nyelv és az ebbe beleolvadt diáknyelv kialakulásával, témaköreivel, grammatikai, szókincsbeli és kifejezésmódbeli sajátosságaival, írott rögzítési formáival foglalkozom. Az *Utószóban* szeretném megadni a választ arra a kérdésre, hogy van-e létjogosultsága e nyelvnek. A dolgozatban igyekeztem saját gyűjtésű szokat, kifejezéseket is belevenni a példák közé.

2. AZ IFJÚSÁGI NYELV KIALAKULÁSA

"Az ifjúsági nyelv -írja Grétsy László- jellegzetesen XX. századi képződmény" (Grétsy László: Az ifjúsági nyelv in. Szépen magyarul, szépen emberül szerk.: Bachát László, Bp., 1987. 63. o.), a szakirodalomban maga az "ifjúsági nyelv" elnevezése is

csak 1963-ban bukkan fel. Ez persze nem azt jelenti, hogy a nyelvi rétegnek ne lennének előzményei:

1. a diáknyelv, mely már korábban többé-kevésbé elkülönülő, sajátos csoportnyelvnek számított,
2. a nem diák fiataloknak a származás, a család, a munkahely és a környezet által kiformált nyelve,
3. a katonai és sport szakzsargon,
4. az argó vagy tolvajnyelv.

A diáknyelv európai kialakulásának a középkori iskolák, főként az egyetemek a színhelyei, s így általában a latin volt az alapja. A mulatozó, esetleg züllésnek indult diákok kapcsolata viszonylag közvetlen volt a kocsmák népének legszélsőbb ágával: a bűnözőkkel. E középkori -egykori argóval átszótt- diáknyelvnek legszebb rögzített példája a *Carmina Burana*.

A magyar iskolai nyelv első nyoma későbből, a XVI. századból való: S. Heyden-Sylvester J.: *Puerilium colloquiorum formulae* c. latin-lengyel-magyar "társalgási" könyve. A hazai diáknyelv kialakulására főként a német egyetemek szóhasználata volt hatással az ott tanuló diákok révén.

"Kovalovszky Miklós szerint "a csoportnyelv néha egészen szűk körre korlátozódik, egy-egy műhelyre, iskolai osztályra, baráti társaságra, amelyben mindenkinek megvan a maga tréfás, jellemző neve. Valóságos miniatűr nyelvjárássok ezek, határuk az üzem, a laktanya, az iskola, a falu." (...) (Anyanyelv, közélet, műveltség.... szerk.: Sebestyén Árpád, Bp., 1976. 108. o.)

Újabban a diáknyelv már nem ilyen ún. társadalmi kiscsoportokra korlátozódik, azonban a XVII-XVIII. században még a sárospataki vagy a debreceni kollégium lehetett a nyelv határa.

Igen jellegzetes a XVIII-XIX. századi református kollégiumok latin gyökerű, széles hatású és eleven hagyományú diáknyelve. A híres, nagy múltú oktatási

intézmények, mint az angol college-ok, a párizsi École Normale Supérieure és a pesti Eötvös-kollégium sajátos diáknyelvjárásoknak termőhelyei voltak.

Századunk elején, 1908-ban írja Benedek Károly: "A diáknyelv iskoláról iskolára mutat némi nyelvjárási különbséget, alapjában megegyezik széles Magyarországnak minden iskolájában." (Anyanyelv, közélet, műveltség... szerk.: Sebestyén Árpád, Bp., 1976. 109. o.)

Az egyes iskolafajtákban az azonos művelődési anyag, az azonos iskolai körülmények, a hasonló szórakozási módok és lehetőségek egységes csoporttá szervezték az iskolák diákságát, s így egységesült nyelvük is. A századfordulón tehát már egyfajta homogenitás jelentkezik a diáknyelvben. Benedek Károly azonban így folytatja írását: "Ez a diáknyelv természetesen csak a diák-fogalmakat öleli fel." Hasonlóan leszűkíti a diáknyelv határait Mizser Lajos is, aki pusztán a tanulóknak csak az iskolai tevékenységgel kapcsolatos szókincsét vizsgálja. (uo.)

A diáknyelv azonban sokkal változatosabb témaköröket ölel fel és szélesebb körben elterjedt, mint ahogy azelőtt vizsgálták.

A különböző rétegnyelvek - esetünkben a nagyvárosok létrejöttkor a társadalom perifériájára szorult elemek sajátos nyelve- szókincsé 1945 előtt szinte teljesen ismeretlen volt, e csoportok meglehetősen elkülönülten éltek..

1931-ben, a *Magyar Nyelv* c. folyóiratban megjelent Bárczi Géza A "pesti nyelv" c. cikke, ahol így ír e réteg nyelvről: "Budapestnek is alsóbb társadalmi rétegeiben kifejldött egy különleges nyelv, melynek grammatikai rendszere csaknem teljesen azonos a köznyelvével, szókincsé azonban az átöröklött köznyelvi szókincsstől többé-kevésbé eltér. Ebből a nyelvváltozatból szakadatlan szivárognak be szavak a városi polgárság társadalmának a nyelvébe, innen esetleg az egész köznyelvbe, sőt az irodalmi nyelvbe is." (Bárczi Géza: A "pesti nyelv" in. MNy. 1931. 7-8. sz. 228. o.) Az elkülönült nyelvcsoporthoz tehát már ekkor sem voltak teljesen izolálva.

A korai szakaszban rejtve, szórványosan jelentkezett az alacsony értékű szavak emelkedése, ugyanis ekkor még nagyon nagy volt az ellenállás e szókészleti réteggel s a vele kapcsolatos maggatartással szemben.

1945 után Magyarországon erőteljes társadalmi átrendeződés zajlott le. A korábban meglehetősen kötött rétegek közti határ elmosódott. A korábban elkülönült nyelvi rétegek erőteljesen keveredni kezdtek, s az 50-60-as évek fordulóján mindjobban, az új szókészleti elemek behatoltak főleg a diákok illetve általában az ifjúság nyelvhasználatába. Az iskola és az élet kapcsolata szorosabbá vált, s a tanulók egyre többet érintkeztek egymással, s más dolgozó fiatalokkal. A beat- majd rockzene volt talán a legerősebb kapocs közöttük, mint szabadságvágyuk, újat akarásuk és együttes elkülönülésük egyik legfontosabb kifejezőeszköze..

A hatalmi viszonyok átalakulásával nagyobb lett a presztizse a munkásságnak és a kispolgárságnak, így ezen rétegek saját -részben argó jellegű- stílusukkal nagyobb nyilvánosság elé léptek. Az argó terjedésének tehát szabad volt az útja.

A hetvenes években megjelenő diáknyelvi tendenciák lényege a polgárpukkasztó nyelvhasználat, mely a bizalmas társalgás részévé vált. Ehhez hozzájárult egy másik tényező is: az előbb említett nyelvhasználat elterjedését segítette, hogy a végzetek és idősebbek is egyaránt használták már. A felnőtt társadalom bár nagyrészt elutasítóan közeledett az ifjúság nyelvéhez, de ugyanakkor sok szót, kifejezést a magáéba olvasztott belőle.

Az itt vázolt történeti változás, normaváltás mellett belső okai is vannak az ifjúsági nyelv kialakulásának, melyek már a pszichológia szakterületére tartoznak. Az ifjabb nemzedék mindigis erősen különbözni szeretne az őt megelőzőtől. Minden kamaszra jellemző, hogy meg akarja hökkenteni a felnőtteket, szembefordul velük. Az adott nyelvi normák közül kiválasztott forma jellemzi annak használóját. A fiatal tehát próbál minél egyedibb nyelvet használni, amivel kitűnhet társai közül, amelyben egyénisége is napvilágra kerülhet. Persze vannak, akik menekülve az uniformizmustól,

utánozzák társaikat, azok nyelvezetét, s ez újra uniformizmushoz vezet. A csoporthoz való tartozás ugyanis nem zárja ki az egyéniség kiteljesedését, de a túlzott "vagánykodás", "felnötteskedés" nagyon sivárrá teheti a fiatal nyelvét, állandó sablonjaival, melyek legtöbbször az argóból kerülnek át. Lázadásra való hajlama cinikus, ironizáló, s így a tolvajnyelvhez rendkívül közelálló kifejezésmódhoz juttatja el. Vidor Zsuzsa így ír erről: "Ahogyan a felnöttek felnagyítják és megszépítik érzelmeiket és cselekedetük rugóit, úgy torzítja és bagatellizálja a tizenhat éves a maga erkölcsiségét és érzelmeit." (Vidor Zsuzsa: A diák jassznyelv és jasszmagatartás in. Valóság, 1964. 9. sz. 70.o.)

3. AZ IFJÚSÁGI NYELV SZÓKINCSE ÉS TÉMAKÖREI

A diáknyelv szavait ma már nem lehet pusztán az iskolai életre korlátozni az előbb ismertetett okok miatt, így ebbe a szókincsbe tartoznak a fiatalság életének minden mozzanatával kapcsolatos szavak.

1. Iskolai élettel kapcsolatos szavak (Mizsér Lajos csoportosítása szerint)

a., Az iskola intézménye, részei:

pl. sulis, skóla, sutyi, gimi, egyem (=egyetem), koli, kolesz, kajálda (=menza)

b., tantárgyak és felszerelések nevei

pl. biosz, föci, töri, matkó (=matematika), ruszki, tesi;

cerka, racska, gumedli (=radír)

c., érdemjegy és bukás elnevezései:

pl. egyes= fúró, mankó, agyin, fa, zakó, kampó, dugó; bukás= elvágják,

meghúzzák, áthajintják

d., tanítási órán történt események:

pl. pikkel rá (=a tanár valakit állandóan felszólít); mázli (=nem kell pl. felelni,

szerencse)

e., egyéb órán kívüli tevékenység elnevezése:

pl. "Füst Milán klub" (=vécé, ahová cigizni járnak); bugó, spangli (=cigaretta);

lógni (=nem megy be órára)

2. Iskolán kívüli étellel kapcsolatos szavak, kifejezések:

a., Szórakozás:zene, tánc:

pl. csörögni, rázni, ropni, táncizni (=tánc);

dizsi (=disco)

b., testrésznevek, ruházat elnevezései:

pl. séró, toll, tetűhinta (=haj); cipogó (=száj);

sapesz (=sapka); gatyó (=nadrág); harinnya (=harisnya); pulcsi (=pulóver);

fuszekli (=zokni); jakó (=dzseki)

c., "nő" és "férfi" elnevezései:

pl. csaj, bige, tyúk (=nő); hapsi, kampi, fickó (=férfi)

d., család-, rokonságnevek:

pl. fater, apci (=apa); papó, tatyus (=nagyapa); mamó (=nagymama);

éccsanya (=édesanya)

e., jármű elnevezések:

pl. cajga, bicaj, geró, canga (=kerékpár); vilinger, tuja (=villamos);

repcsi (=repülőgép)

f., beszéddel kapcsolatos szavak:

pl. dumál, pofázik

g., köszönés, üdvözlés:

pl. csá!, áve!, csócsi!, csó!, szeva!, hali!

h., étkezés:

pl. benyom (=megeszi az egészet), zabál, tömi a fejét stb.

A diáknyelv szókincsének elemeit eredetük szerint csoportosítani nehéz feladat. Az egymás mellett élő rétegek szavai keveredhetnek, s nem tudhatjuk, hogy milyen változáson ment át. Ezt figyelembe véve, eredet szempontjából Bachát László két nagy csoportról ír: (Anyanyelv, közélet, műveltség.... szerk.: Sebestyén Árpád, Bp., 1976. 115. o.)

1. Köznyelvi és csoportnyelvi szavak

Ezeket a szavakat a diáknyelv nem eredeti értelmükben használja. A diáknyelvi szókincs bővítésének, s egyben használatának leggyakoribb és legötletesebb módja a köznyelvi és csoportnyelvi átértelmezése. Ebben az átértelmezésben igen ötletes képzettársításokat találunk. Elsősorban a katona- és sportnyelvi szavak átvétele a jelentős.

A diáknyelv gyakran azzal próbál meghökkenteni, hogy általánosan elfogadott szavak helyett azok rokonértelmű párját használják. A továbbképzett, ill. rövidített szavak is igen elterjedtek, de ezt a diáknyelv grammatikájánál fogom tárgyalni.

2. Argó szavak

A diákság a minden újdonságra és érdekességre legjobban reagáló réteg. Természetesen az argó nyelvvel is kapcsolatba került, mert az sok meghökkentő, ötletes, ám gyakran trágár szót tartalmaz. Kiss Károly 1963-ban kiadott *A mai magyar tolvajnyelv* c. tanulmánya és szójegyzéke alapján több mint százról mutatható ki a tolvajnyelvi eredet. Mára ez a szám biztosan emelkedett. Az argóra jellemző, hogy titkos nyelv, a nem kívánatos személyek füleinek egyfajta "halandzsa", amit csak a beavatottak értenek. Állandóan változó nyelv, hogy minél inkább el tudjon különülni. Szavai -erőteljes hangulati hatásuk révén- más csoportnyelvbe is behatolnak, s színes

elemeivé válhatnak a társalgásnak. A mai ifjúsági nyelvben szélesen elterjedtek, de nem csak színesítik, hanem egyes megmerevedett, trágár értelmű sablonjai egysíkúvá teszik a nyelvet. Ilyen sablonok gyakran válnak divatossá, ami megnehezíti az áthidalásukat. A tolvajnyelvről jegyzi meg Bárczi Géza: "E nyelvre jellemző, hogy erősen akusztikus jellegű, nem áll mögötte íráskép, sem irodalmi hagyomány." (Bárczi Géza: A pesti nyelv in. MNy. 1931. 7-8. sz. 228. o.) Beszélt nyelv vizsgálata nehéz: elsősorban nem is nyelvészek, hanem bűnözőkkel mindennapi kapcsolatban álló rendőrtisztek az argószótárak készítői.

4. AZ IFJÚSÁGI NYELV NYELVTANA

Az ifjúsági nyelv a köznyelvből táplálkozik, azonban az eredeti szavakat játékosan átértelmezi, megfosztva őket jelentésüktől, gyakran képzőkkel látja el, s jellemzőek a rövidített formák is.

1. A diáknyelv képzőhasználat (Büky László után)

a., Denominális főnévképzők

-s pl. gyakis (= gyakorlati fogl. résztvevő)

gyogyás (=bolond) itt: gyógyepedagógiai iskolába járás

-aj, -ej pl. bicaj, repzaj (=bicikli, repülőgép)

Valószínűleg a német -ei képzőből alakulhatott ki. Főleg idegenszavak mellett fordul elő.

Kicsinyítő, becéző képzők

-cska pl. racska (=radír)

-ka, -ke pl. cerka (=ceruza)

-csi pl. röpsi (=röpdolgozat)

-i pl. törti (=történelem)

-ca pl. vonca (=vonalzó)

-ci pl. föci (=földrajz)

-inca pl. Finca (=becenév)

-ó, -ő pl. napkó (=napközi)

Melléknévképzők

-s pl. gyógyós (=bolond, hülye)

b., Deverbális névszóképző

-ó pl. rotyó (=vécé)

2. Szokatlan igekötőhasználat

pl. lebőg (=megszégyenül)

eInyal (=elesik)

3. Szóösszetételek, torzítások (szócsere, betűcsere)

pl. apatej (=anyatej), sirodalom (=irodalom)

4. Rövidítések, mozaikszók

pl. hábé (=házibuli), diri (=igazgató)

5. Szemléletes, duplacsavaros, áttételes kifejezések

pl. ereszt a feje (=buta), trombitának nézték (=ellopták)

6. Rokონértelmű pár használata

pl. sertésség (=disznóság), képtelen (=arcátlan)

Mondattani szempontból az ifjúsági nyelv csak kevésbé tér el a köznyelvtől, sajátos nyelvtanáról tehát nem beszélhetünk. De azért akad idevágó sajátosság is, például a mondatszó értékű indulati töltésű névszók használata s általában a jelzésszerű közlés
pl. gáz! (=baj van! vigyázz!)

5. IFJÚSÁGI RAGADVÁNYNEVEK



A diáknyelv gazdagságára igen jól világít rá a ragadványnevek nagy száma, széles skálája. A ragadványnevek képzésével, kialakulásával azért foglalkozom egy külön fejezetben, mert a diáknyelv fantáziadús, színes világát tárják fel, s kialakulásukban, képzésükben híven tükrözik az ifjúság nyelvét.

Általános és középiskolában szinte valamennyien kapunk egy becenevet, esetleg gúnynevet, ami a későbbiekben is elkísérhet bennünket. A gyermek és serdülőkor gazdag képzeletvilága, gúnyolódó kedve teremti meg ezeket a neveket, melyeket még évtizedekkel az érettségi után is használhatnak, de már némi tapintattal, többnyire ha a ragadványnév viselője nincs jelen. Kovalovszky Miklós szerint e nevek nem igazi ragadványnevek, mivel csak ritkán szolgálják a megkülönböztetést. (Kovalovszky Miklós in. Köznevelés, 25. évf. 24. sz. 19. o.) A ragadványnevek kialakulásának okát másutt kell keresnünk. Az újszülött kisgyermek csak nemével befolyásolhatja a nevét, de azt a szülők választják ízlésüknek, nyelvi műveltségüknek vagy a kor szokásainak megfelelően. Az iskolában szinte mindenkit "átkeresztelnek". Erős érzelmi jellegük van az így kapott neveknek és a közösség összetartozását is elősegítik, hiszen ha valaki nem kap ilyen ragadványnevet, az a kiközösítés jele is lehet.

B. Gergely Piroska szerint a ragadványnevek funkciójuk szerint két csoportra oszthatók: 1. Elsődlegesen azonosító szerepű nevek

2. Elsődlegesen érzelmi hatást keltő ún. gúny- és bóknevek (B. Gergely Piroska: A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere Bukarest, 1977. 33.)

Mizser Lajos, aki behatóan foglalkozott a diáknevekkel megállapítja, hogy bár azonos nevek megkülönböztetése is befolyásolja a diáknevek kialakulását, de ez csak egy kis részt érint: az elsődleges szerepet a diákság tréfálkozó kedve játsza. A nevek rendszerezésénél hét csoportot állapít meg:

1. Előnév becézése (rövidítés, nyújtás, játszi képzésű nevek, keresztnévként is

használatos vezetéknevek becézése, torzítás stb.) pl. Deci (=Debreczeni), Szücsi

(=Szücs), Sóska (=Soós), Anti (=Antal).

2. Szokatlan képzésű utónevek (betűelvonás, torzítás, népetimológia, stb.) pl.

Lus<

Ilus (=Ilona), Peci (=István), Kuglibunda (=Kunigunda).

3. Idegen nevek pl. Géralde (=Gergely).

4. A tv- és filmélmény alapján adott nevek pl. Zorro, Isaura. Pamela.

5. Külső tulajdonság alapján adott nevek pl. Létra, Tompi, TU-104-es.

6. Belső tulajdonság alapján adott nevek pl. Egér (=félénk természetű), Indigó (=mindig másokat utánoz).

7. Egyéb nevek (szülő foglalkozása alapján, baki alapján, stb.) pl. Figaró (=szülő foglalkozása fodrász), Taki (=az orosz "takoj" után).

(Mizser Lajos: A diáknevekről in MNyör. 97. évf. 1. sz. 40. o.)

6. AZ IFJÚSÁGI NYELV RÖGZÍTÉSÉNEK SPECIÁLIS MÓDJA:

FALFIRKÁLÁS (GRAFFITI)

A diáknyelv elemeinek vizsgálata, rögzítése máig meg nem oldott probléma. E nyelv egyik jellegzetessége állandó változékonyságában áll. A változékonyság nehezíti a szavak csoportosítását, rendszerezését. A XX. század az értékek átértékelésének kora is egyben, ami a nyelvben is érzékelhető. Egyes szavak, melyek alacsonyabb értékű rétegekből (lásd argó) származnak eleinte "tiltott", és "nyomdafestéket nem tűrő" szavakként jelennek meg, majd szépen beleolvadnak a köznyelvbe, s ma már nem mondhatjuk, hogy a "hülye" szavunk különösebben trágár szónak számítana. Egyes szavak hirtelen felemelkednek, divatossá válnak, majd ugyanilyen könnyen

visszasüllyednek a feledésbe. A diáknyelv a kor dinamizmusa szerint változik, s tudva levő, hogy korunk egyike a leggyorsabban változó időknek. Tanulmányok, szójegyzékek készülnek a diáknyelvről, de szinte már kiadásuk pillanatában el is vesztik aktualitásukat.

A falfirkálások híven tükrözik az ifjúsági nyelv divatos szavait, a fiatalok életérzését. A falfirkák (angolul graffiti) kialakulása az ókori Egyiptomig s talán még ősiabb időkig vezethető vissza. A piramisokon látható régi turistafirkálások az első fennmaradt graffitik. Rómától Pompeiin keresztül találkozunk velük az ókorban. Az első magyarországi falfirkálások Pannónia városaiból maradtak ránk.

A falfirkálás egyszersmind kommunikációs eszköz és folklór kisműfaj. A firkálások jellemzője a megújítás, a szabadszájúság, az önkifejezés. A firkálók kiléte általában homályban marad, így szerzőjének "ami a szívében az a falfirkáján". A firkákat elolvashatjuk és reagálhatunk is rájuk. A népi és városi szóbeliség első írott csatornája, közvetítési módja. A firkák fajtái szerinti csoportosítás:

1. Időpont és névfirkálás (főleg becenevek)
2. Turistafeljegyzés (börtönlakók és iskolások körében: "Itt szenvedtem 8 évig")
3. Szerelmi vallomások (pl. Szeretlek..., Bírlak..., Komállak..., Jó vagy nálam...)
4. A kódra vonatkozó tréfás megjegyzés (pl. Hülye, aki olvassa)
5. Véleménygyűjtés (pl. Aki szereti a metált, az húzzon rovást!)

(Balázs Géza: A firkálások kutatása és nyelvi jellemzői Magyarországon in. MNyőr. 111. évf. 3. sz. 330.o.)

Kisközösségek, szubkultúrák természetesen sajátos firkáláshagyományt alakíthatnak ki. A firkálások szóhasználatára jellemző a vulgáris szavak kultusza. Ezek keretében tanulmányozható talán a legjobban a durva nyelvhasználat, mely ma már általános az ifjúság és gyakran a felnőttek körében is, s melynek az irodalom egyes alkotásain kívül nincs rögzített formája.

7. ARGÓ NYELVI ELEMEEK AZ IRODALOMBAN ÉS A PUBLICISZTIKÁBAN

E fejezetben kifejezetten az argó nyelvi elemeinek bekerüléséről írok az irodalomba ill. a publicisztikába, s ezt azért merem így tenni, Varsányi György hasonló c. tanulmányában így ír: "az argó sok ponton érintkezik az ifjúsági nyelvvel, sokszor pedig el is mosódik különbségük, leegyszerűsítő használatban szinte szinonimaként használják őket." (Varsányi György: Argó nyelvi elemek szépirodalmi és publicisztikai szövegekben in. MNyőr. 112. évf. 2. sz. 136.o.) Stiláris szempontból így írnak az argóról: "a jassznyelvi elemek többnyire rendkívül expresszívek, mert nagyfokú környezetfelidéző, jellemző erejük van, friss szemlélet nyilvánul meg bennük. Nem véletlen, hogy a szépirodalom is szívesen merít az argóból." (uo.) Szűts László szerint a jellemrajz és a miliő indokolja az irodalmi szövegben ezen elemek használatát. A jassznyelvi szavak sokkal hangsúlyozottabban kívül esnek az irodalmi nyelven, mint a nyelvjárásiak, ezért szinte kizárólag a szereplő személyek és környezetük nyelvi jellemzésére használhatók. Kolozsvári Grandpierre Emil az írói szabadság elvét vallja abban, hogy az író mely nyelvi rétegből merít, s kiemeli, hogy az argóelemek gazdagítják a nyelvet szemléletességükkel. Az argó és az ifjúsági nyelv fontos stiláris eszközévé vált az irodalomnak. Fontosnak tartom, hogy még itt hangsúlyozzam: e nyelvi norma szerint megírt műnek nem szabad túlzásokba esnie, mert az ifjúsági nyelv elemeinek halmozása felhigítja, sekélyessé teszi az alkotást. Az írói szabadság nem abban rejlik, hogy le merjük írni e szavakat, hanem abban, hogy megfelelő mértékben és minőségben használjuk-e őket.

A média is gyakran beleesik abba a hibába, hogy az ifjúsági nyelv egyes elemeit felhasználva lazább, közvetlenebb hangvételt próbál elérni. Gyakran sikertelenül. Jó példa erre Bachát László *Milyen cucc tetszik neked?* c. írásában szereplő riporter, aki a

fesztelenebb hangú, közvetlenebb beszélgetés érdekében használta a "cucc" (Értelmező Szótárunk által tolvajnyelvinek minősített) szót a fiatalokkal készített interjú közben. A célját nem érte el. A fiatalok a köznyelvi szókincsből alakították mondataikat és nem használták az ifjúsági nyelv szavait, fordulatait. Minden bizonnyal a közszereplés ténye miatt formálták "felnöttesre", normának megfelelőre beszédüket. Az újságokban, tévében, rádióban egyre inkább teret nyer a szabados, "lezserkedő" fogalmazás, ifjúsági nyelvhasználat. Ezek a szavak, kifejezések divatos szófordulatokká válhatnak, s így szegényítik, sivárrá tehetik a diákok nyelvét. (Szépen magyarul, szépen emberül szerk.: Bachát László, Bp., 1987. 74. o.)

8. UTÓSZÓ

Grétsy László így ír *Az ifjúsági nyelv* c. tanulmányában: "Mindent egybevetve, hasznos, nyelvgazdagító vagy éppen ellenkezőleg: káros, ártalmas nyelvi réteg-e az ifjúsági nyelv? A válaszuk: inkább hasznos mint káros, de ahhoz, hogy még inkább, egyértelműen értékes rétege legyen nyelvünknek, a szülők, pedagógusok, nyelvészek, írók és általában a felnőttek józanhangú, türelmes, felvilágosító nevelő munkája szükséges. Nem bírálni és büntetni kell a fiatalokat beszédükért, stílusukért, hanem inkább dicsérni őket nyelvi alkotókészségükért, s ennek kapcsán ébreszteni rá őket arra, hogy pl. a túlzó, nyers és eredetieskedő jelzők (klassz, kasa, atomi, oltári, állati, baromi, lepra, stb.) gépiessé váló használata a stílus elszürkölésével jár együtt." (Grétsy László: *Az ifjúsági nyelv* in. Szépen magyarul, szépen emberül szerk.: Bachát László, Bp., 1987. 67. o.)

Bachát László *Az ifjúsági és diáknyelv* c. művében is felteszi a végső kérdést: "Értékes ez a nyelv, van-e létjogosultsága?" (Anyanyelv, közélet, műveltség.... szerk.: Sebestyén Árpád, Bp., 1976. 121. o.)

Ezek a szavak gazdagíthatják, de el is szürkíthetik a nyelvet. Két meggondolandó tanácsot ad az ifjúságnak a szerző:

A. "Egyetlen szakszókinccs van talán csak, ami az elkülönülés végett jött létre, a tolvajnyelv (...) Határozottan megfigyelhető az a szándék az ifjúsági nyelv használói egy részében, hogy az elkülönülési szándék vezeti őket újabb és újabb, az érthetlenségig nyakatekert szók, szókapcsolatok, szóképek alkotására (...) A tolvajnyelvi szók mögött a társadalom igazi értékeinek a megvetése, cinizmus, gátlástalanság, hányavetiség rejlik."(uo.)

B. "a beszédnek mindig alkalmazkodnia kell ahhoz a szituációhoz, amelyben elhangzik. Nyilvánvaló dolog, hogy másként beszél az ember a baráti körében, másként előljáróival, másként idegenekkel, és ismét másként a családi körben, vagy a barátaival idegenek előtt." (uo.) a diáknyelv "sok érdekes és értékes elemet tartalmaz, de sok izléstelenséget, durvaságot is, s ez utóbbiaktól az ifjúságnak meg kell szabadulnia." (uo.)

Az ifjúsági nyelvnek tehát van létjogosultsága, azonban a színesítő, gazdagító szempont alapján kell használni.

BIBLIOGRÁFIA

- Anyanyelv, közélet, műveltség szerk.: Sebestyén Árpád, Bp., 1976.
- Szépen magyarul, szépen emberül szerk.: Bachát László, Bp., 1987.
- Balázs Géza: A firkálások kutatása és nyelvi jellemzői
Magyarországon in. MNyőr. 111. évf. 3. sz.
- Bárczi Géza: A "pesti nyelv" in. MNy. 27. évf. 7-8. sz.
- Büky László: A diáknyelv képzőhasználatáról in, MNyőr. 98. évf. 3. sz.
- Dóra Zoltán: Diákjaink nyelvhasználata in. MNyőr. 118. évf. 1 sz.
- Mizser Lajos: A diáknyelv témakörei in. MNyőr. 96. évf. 3. sz.
- Mizser Lajos: Az érdemjegyek elnevezései a diáknyelvben
in. MNyőr. 95. évf. 4. sz.
- Mizser Lajos: A diáknevekről in. MNyőr. 95. évf. 1. sz.
- Tolcsvai Nagy Gábor: A mai magyar nyelv normarendszerének egy változásáról
in. MNyőr. 112. évf. 4. sz.
- Tölgyessy Zsuzsanna: Ragadványnévadás a családban és az iskolában
in. MNyőr. 117. évf. 3.sz.
- Varsányi György: Argó nyelvi elemek szépirodalmi és publicisztikai
szövegekben in. MNyőr. 112. évf. 2. sz.
- Velledits Lajos: A magyar titkos nyelvek in. MNy. 13. évf.
- Világirodalmi Lexikon 2. köt. Bp., 1972.